

**ВІДНОВЛЕННЯ ВТРАЧЕНИХ МАТЕРІАЛІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ
В МИРНИЙ ЧАС ТА В ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ****RECOVERY OF LOST MATERIALS OF CRIMINAL PROCEEDINGS IN PEACETIME
AND DURING MARTIAL LAW**

Коробка О.В., студентка III курсу факультету прокуратури
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Статтю присвячено актуальній проблемі кримінального процесу сьогодні – відновленню втрачених матеріалів кримінальних проваджень в період дії воєнного стану. Окремі питання відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження досліджувалися у наукових роботах В. В. Григор'євої, О. В. Капліної, О. В. Лазукової, О. Г. Шило та інших вчених. Дослідження цього правового інституту має важливе значення, що обумовлено численними проблемами, з якими наразі стикнулися органи досудового розслідування, прокуратури та суду, а також інші учасники кримінального провадження. Тож, наведена проблематика має велике практичне значення, оскільки за існуючих обставин, на жаль, не можна повною мірою говорити про належне здійснення досудового розслідування та судового розгляду кримінального провадження. Втрачені матеріали вкрай складно (а іноді неможливо) відновити, що зумовлює проблеми дотримання засад кримінального провадження та захисту прав його учасників.

З'ясовано, що положення КПК України у сфері правового регулювання даного питання не є досконалими з огляду на нестабільність законодавства у цілому, а також неоднорідну правозастосовну практику. Зокрема, доречною може бути пропозиція щодо розширення повноважень прокурора стосовно відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження.

Відзначаються й позитивні моменти, зокрема, внесення змін до КПК України, якими Розділ IX¹ доповнено статтею 615¹ КПК, що визначає особливості відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження в умовах воєнного стану. Також надані відповідні рекомендації щодо покращення правового регулювання у цій сфері, серед яких можна відмітити насамперед створення єдиної інформаційної системи для органів досудового розслідування, прокуратури та суду, яка буде містити копії матеріалів кримінальних проваджень в одному документі.

Ключові слова: кримінальне провадження, матеріали кримінального провадження, відновлення втрачених матеріалів, правовий режим воєнного стану.

The article is devoted to an urgent issue of criminal procedure today – restoration of lost materials of criminal proceedings during the period of martial law. Certain issues of restoration of lost materials of criminal proceedings have been studied in the scientific works of V. V. Grigorieva, O. V. Kaplina, O. V. Lazukova, O. G. Shilo and other scholars. The study of this legal institution is of great importance due to the numerous problems currently faced by the pre-trial investigation authorities, the prosecutor's office and the court, as well as other participants to criminal proceedings. Therefore, this issue is of great practical importance, since under the current circumstances, unfortunately, it is not possible to speak in full about the proper conduct of pre-trial investigation and court consideration of criminal proceedings. The lost materials are extremely difficult (and sometimes impossible) to recover, which leads to problems of compliance with the principles of criminal proceedings and protection of the rights of its participants.

It is found that the provisions of the CPC of Ukraine in the field of legal regulation of this issue are not perfect, given the instability of legislation in general, as well as the diverse law enforcement practice. In particular, a proposal to expand the prosecutor's powers to restore lost materials of criminal proceedings may be appropriate.

The author also notes some positive aspects, in particular, amendments to the CPC of Ukraine, which supplemented Section IX-1 with Article 615-1 of the CPC, which defines the specifics of restoring lost criminal proceedings under martial law. The article also provides relevant recommendations for improving legal regulation in this area, including, first of all, the creation of a unified information system for pre-trial investigation, prosecution and court authorities, which will contain copies of criminal proceedings in one document.

Key words: criminal proceedings, materials of criminal proceedings, recovery of lost materials, legal regime of martial law.

Відповідно до п. 10 ч. 1 ст. 3 КПК України, під кримінальним провадженням слід розуміти досудове розслідування і судове провадження, а також процесуальні дії у зв'язку із винятком діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність. Водночас, ч. 1 ст. 317 КПК України визначає, що документи, інші матеріали, надані суду під час судового провадження його учасниками, судові рішення та інші документи і матеріали, що мають значення для цього кримінального провадження, долучаються до обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності і є матеріалами кримінального провадження (кримінальною справою).

У свою чергу, передбачаючи можливість втрати матеріалів кримінального провадження та необхідності їх подальшого відновлення, законодавець запровадив у КПК України розділ VII, який регламентує особливості відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження. Так, згідно зі ст. 524 КПК, відновленню підлягають втрачені матеріали в тому кримінальному провадженні, яке завершилося ухваленням вироку суду. Після одержання заяви щодо відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження, суддя вживає заходів для одержання

від прокурора відомостей та копій необхідних процесуальних документів, що стосуються відновлюваних матеріалів (ст. 529 КПК) [9]. При цьому, як можна зрозуміти, дія розділу VII КПК України розрахована на мирний час.

Водночас, після повномасштабного вторгнення РФ на територію України, було запроваджено правовий режим воєнного стану. Очевидно, що разом із цим гостро постала проблема правового регулювання інституту відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження саме в умовах воєнного стану. Так, внаслідок ведення бойових дій відбувається пошкодження або знищення адміністративних будівель, у яких зберігаються матеріали кримінальних проваджень, речові докази; крім того, окремі території України було тимчасово окуповано. Ці та інші обставини спричинили знищення великої кількості матеріалів кримінальних проваджень або унеможливили доступ до них уповноважених службових осіб. Вказане обумовило внесення змін до КПК України, якими Розділ IX¹ було доповнено статтею 615¹, що визначає особливості відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження в умовах воєнного стану [9]. Крім того, для вирішення наявних проблем правозастосування у наукових роботах пропонується для відновлення матеріалів кримінального провадження використовувати звернення до Уповноваженого

Верховної Ради України з прав людини; до Міжнародного Комітету Червоного Хреста тощо [1, с. 44].

Досліджуючи питання, пов'язані із відновленням матеріалів кримінального провадження, варто з'ясувати правову природу цього інституту. Так, у правовій доктрині система кримінального процесу розглядається в аспекті таких категорій як «провадження» та «стадії». При цьому, на думку Ю. Якимовича, саме перша з названих категорій є основою для диференціації кримінального судочинства та появи у ньому самостійних проваджень [4, с. 236]. Тому, відповідаючи на питання щодо стадій або етапів кримінального провадження, для яких можливим є застосування названого інституту, слід визнати, що відновлення втрачених матеріалів може відбуватись на різних стадіях кримінального провадження, залежно від стадії, на якій вони були втрачені.

Актуальним в межах нашого дослідження видається виокремити причини втрати матеріалів кримінального провадження. Так, у наукових працях до таких, зокрема, відносять причини як об'єктивного (ті, що не залежать від волі особи зокрема, наприклад, війну) так і суб'єктивного характеру (ті, які пов'язані з дією чи бездіяльністю певної людини). Останні передбачають умисел, який проявляється шляхом пошкодження, знищення, халатності або безвідповідальності [2, с. 82].

Слід відзначити, що якщо під час ведення бойових дій значна частина матеріалів кримінальних проваджень втрачена або знищена, внаслідок цього проблемним видається дотримання засад кримінального провадження та прав його учасників. Так, з положень ч. 1 ст. 9 КПК випливає, що під час кримінального провадження суд, слідчий суддя, прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий, інші службові особи органів державної влади зобов'язані неухильно додержуватися вимог Конституції України, КПК України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, вимог інших актів законодавства [9]. Тож, враховуючи те, що засади кримінального провадження пов'язані між собою, порушення хоча б однієї з них у свою чергу матиме наслідком недотримання принципу законності як одного з основоположних.

Досліджувані питання неодноразово були предметом розгляду ЄСПЛ. Так, у справі «Хлебик проти України» (*Khlebiak v. Ukraine*, заява № 2945/16) від 25 липня 2017 року, яка стосувалася блокування матеріалів кримінального провадження на окупованій території, ЄСПЛ вказав на необґрунтованість заяви та відхилив її, оскільки Україною було вжито всіх передбачених законодавством заходів, а матеріали справи заявника є недоступними через воєнні дії на території, яку Уряд взагалі не контролює [2, с. 83].

До того ж, ЄСПЛ вказує на існування права на доступ до матеріалів завершеного кримінального провадження, а у випадку їх знищення – права вимагати відновлення таких матеріалів частиною права на судовий захист. В свою чергу, позбавлення цього права є порушенням ст. 6 Конвенції [6, с. 223].

Крім того, в період дії воєнного стану, постає проблема отримання вже складених процесуальних документів, що має наслідком неможливість довести винуватість особи

та застосувати належну правову процедуру. При цьому, Єдиний реєстр судових рішень, системи електронного документообігу органів прокуратури та інші електронні системи не дозволяють у повній мірі відновити втрачені матеріали кримінального провадження.

Водночас, у свою чергу в наукових джерелах пропонуються такі можливі дії, спрямовані на відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження:

1) звернення учасника кримінального провадження, матеріали якого втрачено, до суду із заявою про відновлення матеріалів кримінального провадження;

2) витребування судом від Генеральної прокуратури України витягу з Єдиного реєстру досудових розслідувань про рух кримінального провадження, матеріали якого втрачено;

3) здійснення судового розгляду з дослідженням всіх наявних матеріалів, доказів, допитом осіб, які володіють відомостями про втрачене кримінальне провадження;

4) ухвалення судового рішення про відновлення досудового розслідування та направлення його Генеральному прокурору для визначення підслідності й організації подальшого досудового розслідування [5, с. 659].

Звісно, що наведені методи не дозволяють повною мірою вирішити проблему відновлення втрачених матеріалів кримінальних проваджень, але як мінімум передбачають можливий алгоритм дії певних осіб та уповноважених органів.

Цікавим у питанні відновлення матеріалів кримінального провадження є досвід Франції, де на законодавчому рівні закріплений механізм відновлення втрачених документів, які відновити неможливо. Так, у випадку неможливості відновлення рішень суду, судове слідство відновлюється з тієї стадії процесу, коли були втрачені документи. Справа відбувається так само як і в інших випадках, якщо не була збережена засвідчена чи автентична копія судового рішення [8, с. 71].

Підсумовуючи, можна припустити, що відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження можливе за умови створення єдиної інформаційної системи для органів досудового розслідування, прокуратури та суду, яка буде містити копії матеріалів кримінальних проваджень в одному документі; складання процесуального документу, який підтверджував би момент прийняття та передачі речових доказів в електронному вигляді; а також шляхом проведення слідчих (розшукових) дій із обов'язковим застосуванням відеофіксації та збереженням зафіксованих матеріалів у відповідній електронній системі.

На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що на даний час в Україні існує проблема відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження, обумовлена переважно об'єктивними причинами (пошкодження або знищення адміністративних будівель, у яких зберігаються матеріали кримінальних проваджень, речові докази; тимчасова окупація окремих територій України тощо). Вирішувати вказану проблему слід шляхом удосконалення нормативного регулювання зазначеного правового інституту, створення додаткових (або удосконалення існуючих) систем зберігання і обміну інформацією, а також формування єдиної правозастосовної практики у цій сфері.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабчинська Т. В. Особливості відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження. *Доктринальні та правозастосовні проблеми кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності* : Матер. Міжнар. наук.-практ. конф., присв. 10-й річниці набуття чинності Кримінального процесуального кодексу України (м. Одеса, 9 грудня 2022 р.) / уклад.: Л. І. Аркуша, О. О. Торбас, В. А. Завтур ; Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса. 2022. С. 43–48.
2. Бабчинська Т. В. Правове регулювання інституту відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 4. Ч. 1. С. 81–85.
3. Захарова О. Відновлення втраченого провадження: порівняльний огляд українського процесуального законодавства. *Journal of Juridical National: theorie și practică*. 2016. № 2. Ч. 2. С. 116–121.
4. Маланюк А. Загальні умови здійснення провадження з відновлення втрачених матеріалів у кримінальному судочинстві України. *Вісник Львівського університету. Серія: Юридична*. 2016. Вип. 64. С. 235–244.

5. Малиненко В. В. Окремі питання щодо відновлення втрачених або знищених кримінальних проваджень на окупованих територіях під час воєнного стану: шляхи вирішення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 658–660.
6. Навроцька В. В. Проблемні питання правового регулювання відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 3. С. 221–231.
7. Романюк А. Б. Проблемні питання правового регулювання відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження в Україні. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2012. Т. 11. С. 438–446.
8. Омельчук Л. В., Ковальчук М. О. Міжнародний досвід відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження. *Соціологія права*. 2018. № 3–4 (24–25). С. 69–73.
9. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 02.04.2024).